

Staatskinderen of liberalen in ontwikkeling?

Bachelorscriptie Double Degree Philosophy of a Specific Discipline -
Rechtsgeleerdheid

Alison Zeilstra
Katharina Bauer (supervisor), Wiep van Bunge (advisor) en
Rolf Viervant (tutor)
Woordenaantal: 10671
Inleverdatum: 15 juni 2023

Inhoud

Lijst met afkortingen	2
1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding onderzoek	3
1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen	3
1.3 Methodologische verantwoording	4
1.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	4
1.5 Leeswijzer	4
2 Het schadebeginsel	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Het schadebeginsel in <i>On Liberty</i>	5
2.3 Eén eenvoudig principe?	6
2.3.2 De categorische benadering	6
2.3.3 Ambivalente aspecten van het schadebeginsel	7
2.4 Conclusie	9
3 Het schadebegrip	10
3.1 Inleiding	10
3.2 De betekenis van het begrip ‘schade’ in het schadebeginsel	10
3.2.2 De temporele baseline	10
3.2.3 De contrafeitelijke baseline	11
3.2.4 De op plichten gebaseerde normatieve baseline	11
3.2.5 De op belangen gebaseerde normatieve baseline	12
3.3 Eén masterbaseline?	13
3.4 Conclusie	14
4 De relatie tussen het schadebeginsel en jeugdzorg	15
4.1 Inleiding	15
4.2 Vormen van overheidsinmenging binnen jeugdzorg	15
4.3 Analyse en toepassing schadebegrip vrijwillige opvoedhulp	16
4.4 Analyse schadebegrip ondertoezichtstelling	16
4.4.2 Toepassing baselines ondertoezichtstelling	17
4.5 Analyse schadebegrip gezagsbeëindiging	18
4.5.2 Toepassing baselines gezagsbeëindiging	19
4.6 Conclusie	20
5 Simpelweg schade volstaat?	21
5.1 Inleiding	21
5.2 Het schadebeginsel en Mills utilisme	21

5.3 Het schadebeginsel, ouderlijke autonomie en algemene rechtsbeginselen	22
5.4 Het schadebeginsel ter aanvulling van de juridische standaard	23
5.5 Een verfijnd schadebeginsel	23
5.6 Conclusie	24
6 Conclusie: naar een ethisch verankerde jeugdzorg.....	26
Bibliografie	28
Online bronnen	29
Wetsartikelen, kamerstukken en rechterlijke uitspraken.....	29

Lijst met afkortingen

Raad voor de Kinderbescherming	RvdK
artikel	art.
BW	Burgerlijk Wetboek
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
MvT	Memorie van Toelichting
juncto	jo.
pagina	p.
paragraaf	para.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Heeft een overheid die de zorg zo slecht op orde heeft, wel het recht om in te grijpen in de meest intieme privésfeer van het gezinsleven? Deze vraag wordt opgeworpen in een rapport waarin de Wet herziening Kinderbeschermingsmaatregelen wordt geëvalueerd.¹ Hoewel dit rapport het wettelijk kader omtrent jeugdzorg analyseert, raakt dit ook aan de dieper gelegen ethische discussie omtrent de rechtvaardiging van overheidsingrijpen ten koste van de autonomie en privacy van het gezinsleven. Om deze discussie gegrond te kunnen voeren is een uitgangspunt of denkkader nodig. Het schadebeginsel van John Stuart Mill lijkt hiervoor een geschikte kandidaat. De structuur en legitimatie van Westerse constitutionele democratieën, zoals die van Nederland, zijn immers in belangrijke mate geïnspireerd door liberale politieke filosofieën zoals die van Mill. Door een beginsel uit de liberale politieke filosofie als maatstaf voor overheidsingrijpen te hanteren, kan het handelen van de Nederlandse overheid daarmee worden beoordeeld aan de hand van een beginsel dat aan haar bestaan ten grondslag ligt en waarvan dus verwacht mag worden dat de overheid dit bij haar ingrijpen in acht neemt.²

Het schadebeginsel houdt in dat elk individu in principe vrij is om te doen wat het individu wil (en ook zelf het beste weet wat goed voor hem is) en slechts door de overheid of de samenleving tot een halt mag worden geroepen wanneer hij schade aan anderen dreigt toe te brengen.³ Dat het handelen van het individu enkel gevolgen heeft voor anderen is onvoldoende. Zo vormt het louter slechte voorbeeld van een dronkaard als vader geen legitieme reden voor overheidsinmenging. Wanneer hij echter door zijn dronkenschap de verplichting om zijn gezin te onderhouden schendt, is sprake van handelen dat schade aan anderen teweeg brengt dat mag onderworpen aan overheidsingrijpen.⁴

Ook binnen het familierecht wordt schade in het algemeen als noodzakelijke en/of voldoende voorwaarde voor overheidsinmenging gezien. Opvallend is dat rechterlijke overwegingen sterk overeenkomen met het schadebeginsel, maar dat hier niet expliciet naar wordt verwezen.⁵ Het filosofische schadebeginsel van Mill zou mogelijk het juridische schadebegrip kunnen verrijken door additionele (ethische) aanknopingspunten te bieden, die de overheid kan gebruiken om haar ingrijpen zorgvuldig af te wegen en de autonomie en de privacy van het gezinsleven zoveel mogelijk te respecteren.

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

In deze bachelorscriptie wordt daarom onderzocht of het schadebeginsel geschikt is om als toetssteen te fungeren bij overheidsingrijpen in de context van jeugdzorg. De toetssteen dient om te bepalen wanneer de overheid gerechtvaardigd mag ingrijpen in het gezinsleven. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag: Is het schadebeginsel een geschikte toetssteen voor de overheid om haar ingrijpen in de context van jeugdzorg af te wegen?

---

¹ M.R. et al. Bruning, *Eindevaluatie Wet Herziening Kinderbeschermingsmaatregelen: Nieuwe Rechtsgronden in een Haperend Jeugdbeschermingsstelsel* (Den Haag: Boom Juridisch, 2022).

Jeroen den Blijker, "Snoeihard onderzoek naar jeugdbescherming: overheid laat kwetsbare kinderen in de steek," *Trouw*, 7 september 2022, <https://www.trouw.nl/binnenland/snoeihard-onderzoek-naar-jeugdbescherming-overheid-laat-kwetsbare-kinderen-in-de-steek~bafcda3a/>.

² Jan Steutel and Ben Spiecker, "Family education, state intervention and political liberalism," *Journal of Philosophy of Education* 33, no. 3 (1999).

³ Sebastien Valkenberg, "Schadebeginsel," *Filosofie Magazine*, 10 juli 2012.

⁴ Christopher Macleod, "John Stuart Mill," in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, Summer 2020 ed., <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/mill/>.

⁵ Monique Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm: Tricky Cases and Childhood," *Res Publica* 22, no. 4 (2016/11/01 2016): 388, <https://doi.org/10.1007/s11158-015-9293-y>.

Deze onderzoeksvraag zal worden beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

- (1) Wat houdt het schadebeginsel van Mill in?
- (2) Hoe dient het schadebegrip in het schadebeginsel te worden ingevuld?
- (3) Hoe verhoudt het schadebeginsel zich tot verschillende vormen van inmenging van de overheid in het gezinsleven?
- (4) Is het schadebeginsel toereikend om te beoordelen wanneer de overheid zich gerechtvaardigd mag inmengen in het gezinsleven?

1.3 Methodologische verantwoording

In de eerste deelvraag zal op basis van Mill's essay *On Liberty* (1859) worden beschreven wat het schadebeginsel inhoudt en binnen welke context Mill dit beginsel introduceert. Daarnaast zal in de tweede deelvraag aan de hand van secundaire literatuur het debat omtrent een geschikte invulling van het schadebegrip in relatie tot het schadebeginsel worden besproken. Voor de beantwoording van de derde deelvraag zal op basis van de wettekst en rechtspraak worden beschreven welke vorm van schade is vereist voor een bepaalde overheidsmaatregel en hoe het beschreven schadebegrip zich verhoudt tot het schadebeginsel. De vierde deelvraag zal tot slot worden beantwoord op basis van een beschrijving van de verschillende posities in het filosofisch debat omtrent de vraag of het schadebeginsel op zichzelf toereikend is of dat aanvullende beginselen nodig zijn.

1.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

In de literatuur zijn zowel de verhouding tussen het schadebeginsel en algemene vormen van overheidsinmenging als specifieke medische situaties waarin de keuze van ouders het kind schade dreigt toe te brengen (bijvoorbeeld het weigeren van bloedtransfusie vanwege geloofsovertuigingen) uitgebreid onderzocht. Specifiek naar de verhouding tussen het schadebeginsel en overheidsinmenging in de vorm van jeugdzorg – die verder reikt dan strikt medische situaties – is daarentegen nauwelijks gericht onderzoek gedaan. Dit kan echter bijzonder van belang zijn in het actuele politieke debat omtrent de organisatorische problemen en ethische knelpunten van Jeugdzorg Nederland.⁶

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zal de betekenis van het schadebeginsel in het algemeen worden besproken. In hoofdstuk 3 zal kort worden ingegaan op het debat in de literatuur omtrent de invulling en reikwijdte van het begrip 'schade' zoals Mill dit bedoeld zou hebben. Vervolgens zal op basis van de antwoorden op deelvragen één en twee in hoofdstuk 4 de relatie tussen het schadebeginsel en de vormen van overheidsinmenging binnen de context van jeugdzorg worden beschreven. Verder zal in hoofdstuk 5 worden geanalyseerd of het schadebeginsel toereikend is om te beoordelen wanneer de overheid gerechtvaardigd mag ingrijpen in het gezinsleven. Dit betreft slechts een theoretische beschrijving van hoe het schadebeginsel als toetssteen zou kunnen functioneren en de hypothetische voordelen en nadelen hiervan. Voorspellingen ten aanzien van de concrete gevolgen of praktische implicaties van implementering van het schadebeginsel in beleid zullen binnen dit onderzoek buiten beschouwing worden gelaten. Tot slot zal in hoofdstuk 6 de onderzoeksvraag worden beantwoord.

---

⁶ Jeroen den Blijker, "Hoofdschuddende reacties op kabinetsplannen om jeugdbescherming te redden," *Trouw*, 14 september 2022, <https://www.trouw.nl/nieuws/hoofdschuddende-reacties-op-kabinetsplannen-om-jeugdbescherming-te-redden~b8ac12de/>.

2 Het schadebeginsel

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt in paragraaf 2.2 de betekenis van het schadebeginsel op basis van Mill's essay *On Liberty* (1859) besproken.⁷ Omdat het schadebeginsel door Mill als één heel eenvoudig principe (*one very simple principle*) wordt getypeerd, wordt dit beginsel in *On Liberty* vrij summier beschreven en licht Mill niet toe hoe het schadebeginsel op een concrete casus dient te worden toegepast.⁸ In de paragraaf 2.3 zal de karakterisering van het schadebeginsel als een eenvoudig (toepasbaar) principe echter worden genuanceerd door nader in te gaan op enkele ambivalente aspecten van het schadebeginsel. Een bruikbare interpretatie hiertoe wordt gegeven door David O. Brink.⁹ In paragraaf 2.4 zal ten slotte antwoord worden gegeven op de eerste deelvraag: 'Wat houdt het schadebeginsel van Mill in?'

2.2 Het schadebeginsel in *On Liberty*

Het schadebeginsel introduceert Mill in zijn essay *On Liberty* met als hoofdthema de tirannie van de meerderheid over het individu. Mill schrijft zijn essay in een tijd waarin de samenleving geleidelijk verandert van een aristocratische naar een steeds meer democratisch ingerichte samenleving. Hoewel dit vele kansen biedt, waarschuwt Mill dat deze verandering ook gepaard gaat met nieuwe risico's. De vrijheid van het individu wordt net zozeer bedreigd door een nieuwe sociale massa als onder de heerschappij van een absolute monarch. Naast de formele vrijheidsbeperkingen opgelegd middels wetgeving, wordt de vrijheid van het individu in aanzienlijke mate beperkt door het informele mechanisme van sociale druk, sociale verwachtingen en de morele dwang die van de publieke opinie uitgaat. Mill waarschuwt ervoor dat het tweede type kan leiden tot conformisme.¹⁰

Dit conformisme is op verschillende manieren zowel schadelijk voor het individu als voor de samenleving als geheel. Zo kan volgens Mill de waarheid alleen achterhaald worden door een botsing van afwijkende opvattingen.¹¹ Daarnaast beschikken verschillende individuen over een verschillende aard en is het daarom onwaarschijnlijk dat één levenswijze bij elk individu past.¹² Juist een variëteit aan levenswijzen is volgens Mill 'de motor van een productieve spanning die de natie voorwaarts drijft' oftewel tot sociale vooruitgang leidt.¹³

Verder is Mill ervan overtuigd dat het individu zelf het beste weet wat goed voor hem is. Aan individuen moet daarom zoveel mogelijk vrijheid worden toegekend om te handelen zoals zij juist of wenselijk achten.¹⁴ De enige beperking die aan de individuele handelingsvrijheid wordt gesteld, is dat

---

⁷ John Stuart Mill, *On Liberty* (Kitchener, ON: Batoche Books, 2001).

⁸ Mill, *On Liberty*, 13.

'The object of this essay is to assert one very simple principle, as entitled to govern absolutely the dealings of society with the individual in the way of compulsion and control, whether the means used be physical force in the form of legal penalties or the moral coercion of public opinion. That principle is that the sole end for which mankind are warranted, individually or collectively, in interfering with the liberty of action of any of their number is self-protection.'

⁹ David O. Brink, *Mill's Progressive Principles*, 1 ed. (Oxford: Oxford University Press, 2013).

Er is gekozen voor deze interpretatie van het schadebeginsel, omdat (a) Brinks boek een recent overzicht biedt van de verschillende interpretaties van het schadebeginsel door andere auteurs, (b) het schadebeginsel in het algemeen bespreekt (dus niet enkel in relatie tot/toegepast op een specifieke context) en (c) nadere invulling aan het schadebeginsel probeert te geven door het schadebeginsel in de bredere context van Mills gehele liberale politieke filosofie te plaatsen.

¹⁰ Macleod, "John Stuart Mill".

¹¹ Mill, *On Liberty*, 34,45.

¹² Mill, *On Liberty*, 55.

¹³ Mill, *On Liberty*, 53,65,67.

¹⁴ Mill, *On Liberty*, 71.

het handelen van het individu niet schade aan anderen mag toebrengen. Dit is de gedachte achter het schadebeginsel dat Mill als volgt formuleert: 'het enige doel waartoe rechtmatig macht kan worden uitoefenend over een lid van een geciviliseerde gemeenschap, tegen zijn wil in, is om schade aan anderen te voorkomen'.¹⁵ Het schadebeginsel drukt enkel uit wanneer overheidsinmenging is toegestaan, maar geeft geen antwoord op de vraag of overheidsinmenging ook wenselijk is.¹⁶

Daarnaast vormt het schadebeginsel een afbakening van wat Mill beschrijft als de 'self-regarding class' (het onderdeel van iemands leven dat enkel hemzelf aangaat) die Mill probeert af te schermen van inmenging.¹⁷ Hoewel Mill erkent dat er weinig typen handelingen bestaan die enkel de handelende actor potentieel schaden (self-regarding action), is slechts sprake van 'other-regarding action' wanneer er een onderscheidenlijke en aanwijsbare verplichting jegens een andere persoon of personen wordt geschonden.¹⁸ Zo is een excentrieke levensstijl, handelen dat afgunst oproept of het aanhangen van opvattingen die weerstand bij anderen oproepen en/of in strijd zijn met de *sensus communis* op basis van het schadebeginsel onvoldoende zwaarwegend om in te grijpen ten koste van iemands individuele vrijheid. De grens wordt pas getrokken bij het daadwerkelijke dreigen schade toe te brengen aan anderen.¹⁹

2.3 Eén eenvoudig principe?

Samenvattend beschermt het schadebeginsel de individuele vrijheid in sterke mate, doordat op basis van het schadebeginsel enkel ten aanzien van handelingen die een ander schade dreigen toe te brengen mag worden ingegrepen. Daarmee lijkt het schadebeginsel zowel eenduidig in aard als in toepassing. David O. Brink beargumenteert in zijn boek *Mill's Progressive Principles* niettemin dat dit te kort door de bocht is.²⁰ Zo levert hij kritiek op het strikte onderscheid tussen gerechtvaardigde motieven tot overheidsingrijpen (het voorkomen van schade) en ongerechtvaardigde motieven. Daarnaast belicht Brink enkele ambivalente aspecten van het schadebeginsel.

2.3.2 De categorische benadering

That the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others. His own good, either physical or moral, is not a sufficient warrant. He cannot rightfully be compelled to do or forbear because it will be better for him to do so, because it will make him happier, because, in the opinions of others, to do so would be wise or even right. These are good reasons for remonstrating with him, or reasoning with him, or persuading him, or entreating him, but not for compelling him or visiting him with any evil in case he do otherwise. To justify that, the conduct from which it is desired to deter him must be calculated to produce evil to someone else. The only part of the conduct of anyone for which he is amenable to society is that which concerns others. In the part which merely concerns himself, his independence, is, of right, absolute. Over himself, over his own body and mind, the individual is sovereign (Mill, 2001, p. 13).

Op basis van het bovenstaande citaat uit *On Liberty* leidt Brink af dat Mill onderscheid maakt tussen vier typen vrijheidsbeperkingen: (1) moralistische vrijheidsbeperkingen, (2) paternalistische vrijheidsbeperkingen, (3) vrijheidsbeperkingen in reactie op een *offense* (het kwetsen of beledigen van een ander) en (4) vrijheidsbeperkingen op basis van het schadebeginsel. Moralistische

---

¹⁵ Mill, *On Liberty*, 13.

'That the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others.'

¹⁶ Macleod, "John Stuart Mill".

¹⁷ Mill, *On Liberty*, 13.

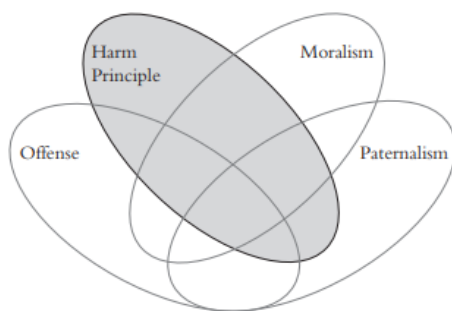
¹⁸ Mill, *On Liberty*, 75.

¹⁹ Valkenberg, "Schadebeginsel."

²⁰ Brink, *Mill's Progressive Principles*.

vrijheidsbeperkingen worden opgelegd met als doel het verzekeren van moreel handelen of het voorkomen van immoreel handelen. Paternalistische vrijheidsbeperkingen kunnen daarentegen worden omschreven als restricties voor eigen bestwil. De laatste twee categorieën kunnen van elkaar worden onderscheiden doordat *offense* slechts toeziet op gevallen waarin persoon A persoon B kwetst of beledigt door zijn handelen, terwijl daadwerkelijke schade vereist dat het handelen van persoon A de fundamentele en gerechtvaardigde belangen van persoon B schendt (of dreigt te schenden). Aangezien Mill stelt dat schade een noodzakelijke voorwaarde voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen is, zijn enkel vrijheidsbeperkingen van de laatste categorie toegestaan.²¹

In de praktijk is volgens Brink echter vrijwel altijd sprake van een overlap aan verschillende motieven tot overheidsingrijpen. Zo kan het strafrechtelijk verbod op rijden onder invloed zowel als een paternalistische vrijheidsbeperking worden gezien als een vrijheidsbeperking gebaseerd op het schadebeginsel. Daarom stelt Brink een categorische benadering voor waarbij overheidsingrijpen op basis van verschillende motieven is toegestaan, mits het voorkomen van schade daar onderdeel van uit maakt (zie figuur 1).²²

Figuur 1

2.3.3 Ambivalente aspecten van het schadebeginsel

Naast het strikte onderscheid tussen de verschillende motieven op basis waarvan de overheid gerechtvaardigd mag ingrijpen, nuanceert Brink de bewering dat schade een voldoende en noodzakelijke voorwaarde voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen vormt. Daartoe wijst Brink op verschillende inconsistenties in *On Liberty*. Zo wekken sommige passages in *On Liberty* de indruk dat schade een voldoende voorwaarde voor de bevoegdheid tot overheidsingrijpen vormt, maar dat de wenselijkheid van overheidsingrijpen op basis van utilistische overwegingen dient te worden beoordeeld:

*'As soon as any part of a person's conduct affects prejudicially the interests of others, society has jurisdiction over it, and the question whether the general welfare will or will not be promoted by interfering with it, becomes open to discussion.'*²³

Andere passages impliceren daarentegen dat schade slechts een noodzakelijke en geen voldoende voorwaarde is:

'In the first place, it must by no means be supposed, because damage, or probability of damage, to the interests of others, can alone justify the interference of society, that therefore it always does justify such interference. In many cases, an individual, in pursuing a legitimate object, necessarily and

²¹ Brink, *Mill's Progressive Principles*, 137.

²² Brink, *Mill's Progressive Principles*, 137-139.

David O. Brink, "The categorical approach," (2013).

²³ Mill, *On Liberty*, 69.

*therefore legitimately causes pain or loss to others, or intercepts a good which they had a reasonable hope of obtaining.*²⁴

Als oplossing voor deze inconsistenties poneert Brink een zwakkere versie van een voldoende voorwaarde. Dit houdt in dat schadelijk handelen een *pro tanto* (een niet-verwaarloosbare) reden – en dus niet een doorslaggevende reden – tot overheidsingrijpen vormt.²⁵ Enerzijds sluit deze zwakkere versie aan bij wat Mill zelf in *On Liberty* over het schadebeginsel stelt en zou het schadebeginsel mogelijk kunnen worden aangevuld met Mills utilitaristische filosofie. Anderzijds maakt dit de karakterisering van het schadebeginsel als één eenvoudig principe minder plausibel. Bovendien doet dit vermoeden dat het schadebeginsel op zichzelf niet volstaat. Op dit punt zal in hoofdstuk 5 uitgebreid worden teruggekomen.

Verder stelt Brink ter discussie of schade zelfs wel een noodzakelijke voorwaarde voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen vormt. Wederom wijst Brink op diverse inconsistenties in *On Liberty*, die het aannemelijk maken dat Mill enkel de bescherming van fundamentele (of basis) individuele vrijheden op het oog heeft in plaats van de bescherming van individuele vrijheid in het algemeen. Zo acht Mill bepaalde vrijheidsbeperkingen noodzakelijk om belangrijke publieke goederen zoals onderwijs te kunnen verschaffen. Deze beperkingen worden niet gesteld teneinde schade te voorkomen, maar maken ook geen inbreuk op de fundamentele vrijheden van het individu. Met andere woorden, schade als noodzakelijke voorwaarde voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen ziet dus enkel toe op gevallen waarin overheidsingrijpen leidt tot een beperking van de meest fundamentele vrijheden van het individu.²⁶

Daarnaast specificeert Brink het schadebeginsel in *On Liberty* door te beargumenteren dat het schadebeginsel enkel van toepassing is in situaties waarin handelen een substantieel risico op onmiddellijke schade met zich meebrengt.²⁷ Het is echter onduidelijk waar de drempelwaarde precies ligt en of er sprake is van een inverse relatie tussen de magnitude van en het risico op schade.²⁸ Bovendien heeft het schadebeginsel enkel betrekking op dwingend ingrijpen of ingrijpen zonder toestemming van de handelende actor. Handelingen waartoe men heeft ingestemd kunnen wel degelijk (onvoorziene) schade toebrengen, maar in dit geval kan men niet gerechtvaardigd klagen dat deze actie hem schaadt.²⁹ Ten slotte vereist de toepassing van het schadebeginsel een bepaald niveau van normatieve competentie. Daaronder wordt verstaan het vermogen om je een begrip te vormen van bepaalde principes, waarden of doelen, deze toe te passen en tegen elkaar af te wegen. Ten aanzien van personen met een onderontwikkelde normatieve competentie – zoals personen met een verstandelijke beperking of kinderen – mag de overheid wel paternalistisch optreden. Het optreden moet echter succesvol zijn in de zin dat het daadwerkelijk de belangen van degene wiens vrijheid wordt beperkt behartigt. Daarbij dient het optreden bij te dragen aan het ontwikkelen van een normatieve competentie in plaats van dit proces te belemmeren of te vertragen.³⁰

---

²⁴ Mill, *On Liberty*, 86.

²⁵ Brink, "The categorical approach," 176-177.

²⁶ Brink, *Mill's Progressive Principles*, 185-186.

Volgens Brink zou Mill vrijheidsrechten zoals het recht op onderwijs, het recht op vrijheid van vereniging, het recht op vrijheid van meningsuiting of andere rechten die verband houden met zelfontplooiing en zelfexpressie als de meest fundamentele/ basis vrijheidsrechten beschouwen.

²⁷ Mill, *On Liberty*, 75.

'Whenever, in short, there is a definite damage, or a definite risk of damage, either to an individual or to the public, the case is taken out of the province of liberty, and placed in that of morality or law.'

²⁸ Brink, *Mill's Progressive Principles*, 174.

²⁹ Brink, *Mill's Progressive Principles*, 175.

Mill, *On Liberty*, 15.

'But there is a sphere of action in which society, as distinguished from the individual, has, if any, only an indirect interest; comprehending all that portion of a person's life and conduct which affects only himself, or if it also affects others, only with their free, voluntary, and undeceived consent and participation.'

³⁰ Mill, *On Liberty*, 14-15.

Brink, "The categorical approach," 141-142.

2.4 Conclusie

Concluderend introduceert Mill het schadebeginsel om de individuele vrijheid – om te leven en te handelen op een manier die voor het individu in kwestie tot geluk leidt – en de privésfeer tegen moralistische of paternalistische overheidsinmenging af te scherm. De overheid mag daarom enkel dwingend ingrijpen wanneer aan een ander schade dreigt te worden toegebracht. Brink brengt enige nuances aan door te beargumenteren dat (a) Mill vooral tegen louter paternalistisch of moralistisch overheidsoptreden is, (b) het voorkomen van schade niet in alle gevallen een doorslaggevende factor is – maar in samenhang dient te worden gezien met Mills utilitaristische filosofie – en (c) dat Mill zeer waarschijnlijk enkel een strikte bescherming van de meest fundamentele vrijheidsrechten beoogt.

3 Het schadebegrip

3.1 Inleiding

Binnen dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe het schadebegrip in het schadebeginsel dient te worden ingevuld. Een doorwrochte invulling van het begrip schade is met name van belang om op effectieve wijze schade te kunnen vaststellen, maar daarmee ook voor het functioneren van het schadebeginsel. Betekent dit echter ook dat het ontbreken van een alomvattend en probleemloos schadebegrip tot gevolg heeft dat het schadebeginsel onjuist is of onbruikbaar wordt? In paragraaf 3.2 worden verschillende mogelijke invullingen van het schadebegrip besproken en beoordeeld in hoeverre zij aansluiten bij Mills filosofie. Vervolgens zal in paragraaf 3.3 worden beoordeeld of het ontbreken van één juiste en tevens alomvattende invulling van het schadebegrip werkelijk afbreuk doet aan de bruikbaarheid van het schadebeginsel. In de conclusie zullen de bevindingen uit de voorgaande paragrafen worden samengevat en zal antwoord worden gegeven op de tweede deelvraag: 'Hoe dient het schadebegrip in het schadebeginsel te worden ingevuld?'

3.2 De betekenis van het begrip 'schade' in het schadebeginsel

Zoals in hoofdstuk 2 besproken, geeft het schadebeginsel antwoord op de vraag wanneer de overheid gerechtvaardigd mag ingrijpen ten koste van de vrijheid en autonomie van het individu. Maar wanneer is nu precies sprake van 'schade'? Uit de literatuur kunnen de volgende vier conceptualisering van baselines worden gedestilleerd op basis waarvan kan worden vastgesteld of er wel of geen sprake is van schade: (1) de temporele baseline, (2) de contrafeitelijke baseline, (3) de op plichten gebaseerde baseline en (4) de op belangen gebaseerde baseline.³¹ Deze vier baselines hebben met elkaar gemeen dat ze uitgaan van een comparatief schadebegrip. Een comparatief schadebegrip houdt in dat om te beoordelen of sprake is van schade de situatie voor de vermeend schadelijke handeling dient te worden vergeleken met de situatie daarna.³²

3.2.2 De temporele baseline

Op basis van de temporele baseline schaadt een handeling (h) het subject (s) als en slechts als h ervoor zorgt dat s slechter af is (in termen van welzijn) vergeleken met voor h.³³ De temporele baseline levert over het algemeen aannemelijke conclusie op dat er al dan niet sprake is van schade door het moment in de tijd voor de vermeend schadelijke handeling te vergelijken met het moment in de tijd daarna.³⁴ Op basis van de temporele baseline is daarentegen geen sprake van schade, indien een handeling belemmert dat de ander in een betere staat geraakt.³⁵ Een voorbeeld hiervan vormt het geval waarin een moeder weigert haar zieke zoon medicatie toe te dienen, wat zijn herstel aanzienlijk zou bevorderen, waardoor de ziekte zich in dezelfde hevigheid voortzet. De zoon lijdt netto niet meer pijn dan voor het handelen door de moeder en daarom is er op basis van de temporele baseline (contra-intuïtief) geen sprake van schade. Twee andere voorbeelden die Mill zelf benoemt zijn het nalaten van het afleggen van een getuigenis tijdens een gerechtelijke procedure of het nalaten een

---

³¹ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 387.

³² Anna Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," *Utilitas* 34, no. 2 (2022): 141, <https://www.cambridge.org/core/article/harm-principle-and-the-nature-of-harm/6C0EFFF0C8685AF937C06A8ACF610F12>.

³³ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 141.

³⁴ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 392.

³⁵ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 141-142.

Nils Holtug, "The Harm Principle," *Ethical Theory and Moral Practice* 5, no. 4 (2002): 368, <http://www.jstor.org/stable/27504250>.

kind van de verdrinkingsnood te redden. Nalaten te handelen is in deze gevallen op zichzelf niet schadelijk, maar de gevolgen schaden weldegelijk de verdachte en het kind.³⁶

Daarnaast werkt de temporele baseline minder goed in gevallen waarin de schade niet toe te schrijven is aan één enkele gebeurtenis. Jonas beschrijft het voorbeeld van Amy, een meisje dat op latere leeftijd astma ontwikkelt. Tijdens de zwangerschap is de moeder van Amy blijven roken. Bovendien groeit Amy op in een omgeving waarin zij stelselmatig aan tabaksrook wordt blootgesteld. In dergelijke gevallen worden de schadelijke effecten pas met de tijd zichtbaar. Er is dus niet één moment van impact aan te wijzen dat onmiddellijk en zichtbaar schadelijke gevolgen teweeg brengt en als uitgangspunt voor de temporele baseline kan worden gebruikt.³⁷

3.2.3 De contrafeitelijke baseline

Een alternatief voor de temporele baseline vormt de contrafeitelijke baseline. Volgens de contrafeitelijke baseline is sprake van schade als en slechts als subject (s) beter af zou zijn zonder het plaatsvinden van handeling (h).³⁸ Ten aanzien van Amy kan worden gesteld dat zij beter af zou zijn indien haar ouders niet zouden roken. Deze baseline levert echter in drie gevallen problemen op.

Zo hangt de uitkomst van de contrafeitelijke baseline volledig af van met welke contrafeitelijke situatie wordt vergeleken. Zo is een suikerrijk dieet schadelijk in vergelijking tot een suikerarm en gezond voedingspatroon, maar onschadelijk in vergelijking met ondervoeding.³⁹

Uitgaande van de contrafeitelijke baseline is bovendien sprake van schade in gevallen van 'failures to benefit'. Wanneer persoon A zich bijvoorbeeld voorneemt om een verrassingsfeest voor persoon B te organiseren, maar hier toch vanaf ziet vanwege een te drukke agenda, is persoon B slechter af in vergelijking tot de situatie waarin persoon A de organisatie van het verrassingsfeest voor B doorzet. De combinatie van de contrafeitelijke baseline en het schadebeginsel zou ertoe leiden dat de overheid in zulke gevallen gerechtvaardigd persoon A ertoe kan dwingen het feest te organiseren. Zoals reeds in paragraaf 3.2.2 benoemd, kan volgens Mill nalaten te handelen of een failure to benefit schade aan de ander veroorzaken. Het is echter onduidelijk in hoeverre de twee voorbeelden die Mill gebruikt uitzonderingssituaties betreffen en in hoeverre men dus in het algemeen naar 'Samaritaanse wetten' dient te handelen. Zo lijkt het schadebeginsel van Mill individuen juist zoveel mogelijk handelingsvrijheid toe te kennen en de privésfeer af te schermen van moralistische overheidsinmenging. Een excessief schadebegrip is daarom intuïtief strijdig met de strekking van het schadebeginsel.⁴⁰

Een andere categorie situaties die problemen opleveren voor de contrafeitelijke baseline zijn 'pre-emption cases'. Een voorbeeld hiervan vormt de beroving van een dakloze met slechts enkele bezittingen door persoon B. Indien de dakloze niet door persoon B wordt beroofd – doordat B bijvoorbeeld medelijden krijgt met de dakloze – zal de dakloze door B's collega persoon C worden beroofd. In deze wellicht bijzondere, maar mogelijke situatie mag de overheid niet gerechtvaardigd ingrijpen jegens persoon B. Wanneer de overheid dit doet, zal de dakloze namelijk beroofd worden door persoon C in plaats van B en dus niet beter af zijn.⁴¹

3.2.4 De op plichten gebaseerde normatieve baseline

Een baseline die niet tegen de hiervoor genoemde problemen aanloopt, is de op plichten gebaseerde normatieve baseline van Wilkinson.⁴² Volgens deze baseline brengt persoon A schade toe aan persoon

---

³⁶ Brink, *Mill's Progressive Principles*, 181-185.

³⁷ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 393.

³⁸ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 142.

³⁹ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 394-395.

⁴⁰ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 143.

Holtug, "The Harm Principle," 378.

⁴¹ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 145-146.

⁴² Stephen Wilkinson, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade* (London: Routledge, 2003), 63-64.

B wanneer A's handelen ervoor zorgt dat B slechter af is dan zij zou moeten zijn, met als normatief uitgangspunt het niveau van welzijn dat B zou moeten hebben als A jegens B zijn plichten zou zijn nagekomen.⁴³ Een voordeel van deze baseline is dat deze aangeeft welke contrafeitelijke situatie als uitgangspunt dient te worden genomen, namelijk de situatie die zich zou voordoen indien de actor in kwestie zijn plichten zou nakomen.

Een nadeel is daarentegen dat niet alle typen handelingen zich in termen van rechten en plichten laten vertalen.⁴⁴ Bovendien leidt deze baseline in combinatie met Mills schadebeginsel tot een plicht om niet te schaden. Wanneer de inhoud van het begrip schade gebaseerd is op plichten, houdt de plicht om niet te schaden een plicht in om je plicht na te komen.⁴⁵ Naast deze neiging tot circulariteit stelt Jonas dat met name in de context van ouderlijke plichten aan de precieze inhoud van de plichten invulling dient te worden gegeven met de belangen van het kind. Volgens Jonas dienen dus eerst de belangen van het kind te worden gespecificeerd, voordat op basis van plichten kan worden beoordeeld of er sprake is van schade.⁴⁶

3.2.5 De op belangen gebaseerde normatieve baseline

Jonas poneert in reactie op de problemen waartegen de normatieve baseline aanloopt, de op belangen gebaseerde normatieve baseline als alternatief: A schaadt B wanneer A's handelen ervoor zorgt dat B slechter af is dan zij zou moeten zijn, met als normatief uitgangspunt het welzijnsniveau dat B zou moeten hebben, waarbij 'zou moeten' verwijst naar een acceptabel niveau van de verwezenlijking van de belangen van B.⁴⁷ Wanneer de verwezenlijking van belangen (van het kind) onder een bepaalde drempelwaarde uitkomt, is dus sprake van schade. Deze conceptualisering van schade stemt het beste overeen met Mills beschrijving van schade als een schending van de fundamentele en gerechtvaardigde belangen van anderen. Bijvoorbeeld wanneer ouders hun kind ervan weerhouden naar school te gaan, schaadt dit het belang van het kind bij onderwijs en de mogelijkheden tot zelfontplooiing en het ontwikkelen van sociale vaardigheden die het naar school gaan bieden.⁴⁸

Hoewel deze baseline dus goed aansluit bij Mills definitie van schade, is het echter de vraag of Mill een tekortschieten in de verwezenlijking van elk belang als schade beschouwt. Zoals reeds in paragraaf 2.3.3 aangestipt, ligt het meer voor de hand dat enkel sprake is van schade indien het handelen van persoon A ertoe leidt dat de fundamentele belangen van persoon B worden geschonden/de verwezenlijking daarvan op dusdanige wijze wordt verhinderd. De meest fundamentele belangen houden volgens Mill op hun beurt verband met de meest fundamentele vrijheidsrechten.

Een bijkomend nadeel van deze baseline is dat het lastig is om te bepalen waar de drempelwaarde van een acceptabel niveau van belangenverwezenlijking precies moet komen te liggen. Wanneer de drempelwaarde te laag wordt vastgesteld, worden acties die het welzijn en de mate van belangenverwezenlijking substantieel benadelen, maar niet ernstig genoeg zijn om onder de drempelwaarde uit te komen, niet als schadelijk gezien. Wanneer de drempelwaarde echter te hoog

---

⁴³ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 396.

⁴⁴ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 402.

⁴⁵ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 397.

⁴⁶ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 396.

⁴⁷ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 397.

De term die Jonas in haar artikel hanteert is 'fulfillment of interest'. Er is voor gekozen om dit met 'verwezenlijking van de belangen van X' te vertalen, omdat de verwezenlijking van belangen is gerelateerd aan het behalen van een bepaald welzijnsniveau dat als norm wordt gesteld. Wanneer het handelen van ouders dusdanig in strijd is met de verwezenlijking van de belangen van het kind, kan dus worden gesteld dat het handelen van ouders het kind schade dreigt toe te brengen. 'Fulfillment of interest' zou ook kunnen worden vertaald met 'rekening houden met de belangen van X' of 'de mate van het vervullen van de belangen van X'.

⁴⁸ Brink, *Mill's Progressive Principles*, 185.

wordt gesteld, bestaat het risico dat een te brede categorie aan handelingen als schadelijk wordt bestempeld.⁴⁹

3.3 Eén masterbaseline?

Samenvattend is (tot op heden) nog geen alomvattend schadebegrip gevonden, dat in alle mogelijk denkbare situaties effectief schade vaststelt wanneer hier sprake van is en schade uitsluit wanneer hier geen sprake van is. Dit heeft volgens Holtug en Petersen op z'n minst tot gevolg dat de rol van het schadebeginsel veel beperkter is dan dat voorstanders van het schadebeginsel graag zouden willen zien.⁵⁰

Folland verdedigt het schadebeginsel tegen deze kritiek door te benadrukken dat gegronde kritiek tegen een baseline in combinatie met het schadebeginsel nog niet gegronde kritiek tegen het schadebeginsel op zichzelf oplevert. Daartoe zouden critici moeten kunnen aantonen dat één van de vier baselines juist is en alle conjuncties van het schadebeginsel met één van de vier baselines onjuist.⁵¹ Ten tweede gaan critici volgens Folland uit van de onjuiste aanname dat het schadebeginsel enkel aannemelijk is, indien er een alomvattend en probleemloos schadebegrip bestaat waar voorstanders van het schadebeginsel naar kunnen refereren. Deze eis wordt namelijk ook niet gesteld ten aanzien van andere veelgebruikte normatieve beginselen die een beroep doen op het begrip schade – zoals de doctrine van het dubbele effect – of andere theorieën die refereren aan grote principes die onderworpen zijn aan verschillende interpretaties – zoals hedonistisch utilitarisme.⁵² Ten derde lijkt er een set aan beoordelingen of intuïties ten aanzien van schade en schadelijke situaties te bestaan waar filosofen het grotendeels over eens zijn. Zo worden 'failures to benefit' in het algemeen niet als schadelijk gezien. Dit doet vermoeden dat we voldoende weten over schade om het begrip te kunnen gebruiken.⁵³

Ook Jonas verdedigt het gebruik van het schadebeginsel door te stellen dat er geen sprake is van één 'masterbaseline'. Zij pleit voor het zoeken naar de meest geschikte baseline in de specifieke context en dus het gebruik van verschillende baselines naast elkaar.⁵⁴ Hoewel volgens critici aan het schadebeginsel slechts een beperkte rol zou moeten worden toegekend, speelt het schadebeginsel in de praktijk een centrale rol binnen zeer ingrijpende normatieve beoordelingen zoals de *parens patriae doctrine* (de bevoegdheid van de overheid om op te treden als de ouder van elk kind dat bescherming nodig heeft). Dit benadrukt des te meer het belang om zorgvuldig af te wegen op welke manier schade dient te worden vastgesteld en hoe bepaalde keuzes daarin kunnen worden gerechtvaardigd.⁵⁵

---

⁴⁹ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 399-400.

⁵⁰ Holtug, "The Harm Principle," 387.

Thomas Søbirk Petersen, "Being Worse Off: But in Comparison with What? On the Baseline Problem of Harm and the Harm Principle," *Res Publica* 20, no. 2 (2014/05/01 2014): 213, <https://doi.org/10.1007/s11158-013-9235-5>.

⁵¹ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 144-149.

⁵² Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 149-152.

De doctrine van dubbel effect biedt enkele criteria met betrekking tot de toelaatbaarheid van een bepaalde handeling die zowel positieve als negatieve gevolgen heeft. Eén van de criteria is dat een handeling die op zichzelf intrinsiek kwaad is, altijd verboden is. Maar wat welke handelingen als intrinsiek kwaad dienen te worden gezien is omstreden.

Volgens klassiek hedonistisch utilitarisme is een handeling moreel juist wanneer deze het algemeen nut maximaliseert ofwel in de grootste mate van geluk voor het grootste aantal mensen resulteert. Geluk wordt echter niet nader gespecificeerd dan genot en/of de afwezigheid van pijn.

⁵³ Folland, "The Harm Principle and the Nature of Harm," 151.

⁵⁴ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 400-403.

⁵⁵ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 390-391.

3.4 Conclusie

Wanneer er precies sprake is van schade, kan aan de hand van verschillende baselines worden beoordeeld. Geen enkele baseline levert echter een sluitend schadebegrip op of sluit naadloos aan bij Mills filosofie. Holtung en Petersen stellen dat dit in ernstige mate afbreuk doet aan de aannemelijkheid en bruikbaarheid van het schadebeginsel. Folland en Jonas zijn daarentegen van mening dat het ontbreken van één 'masterbaseline' enkel de conclusie rechtvaardigt dat schade niet eenduidig is vast te stellen. Bovendien stelt Jonas dat het schadebeginsel niet simpelweg terzijde kan worden geschoven, omdat schade in het algemeen als voldoende en noodzakelijke voorwaarde wordt gehanteerd voor (zeer ingrijpende vormen van) overheidsinmenging. Volgens haar is het daarom van groot belang om te onderzoeken welke conceptualisatie van schade het best aansluit bij een specifieke context, welke keuzes hierbij worden gemaakt en hoe deze keuzes kunnen worden gerechtvaardigd. Dit overwegende, zullen in hoofdstuk 4 de verschillende baselines op de vormen van overheidsingrijpen binnen de context van jeugdzorg worden toegepast. Daarbij zal een overzicht worden geboden van de voor- en nadelen van de baselines teneinde de bruikbaarheid en samenhang met Mills filosofie beter te kunnen beoordelen. Op basis hiervan zal in hoofdstuk 5 worden beoordeeld of het schadebeginsel daarmee op een toereikende wijze als toetssteen kan fungeren.

4 De relatie tussen het schadebeginsel en jeugdzorg

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de relatie tussen het schadebeginsel en de vormen van overheidsingrijpen binnen de context van jeugdzorg onderzocht. Allereerst zullen in paragraaf 4.2 de verschillende vormen van overheidsinmenging binnen de context van jeugdzorg worden beschreven. Vervolgens zal op basis van de wettekst, juridische doctrine en jurisprudentie per maatregel worden bepaald welke vorm(en) van schade de ingrijpende gevolgen van de maatregel rechtvaardigen. Daaropvolgend zullen de in hoofdstuk 3 besproken baselines worden toegepast en zal worden beoordeeld welke baseline of combinatie van baselines het meest geschikt is om in de specifieke context van een bepaalde maatregel schade vast te stellen en daarmee invulling te geven aan het schadebeginsel. In de conclusie zal tot slot een overzicht worden geboden van de voor- en nadelen per baseline.

4.2 Vormen van overheidsinmenging binnen jeugdzorg

De vormen van overheidsinmenging binnen de context van jeugdzorg kunnen in grofweg twee categorieën worden onderverdeeld: (1) vrijwillige opvoedondersteuning en (2) dwingend opgelegde kinderbeschermingsmaatregelen. Een vrijwillige vorm van overheidsinmenging binnen de context van jeugdzorg is het verschaffen van informatie over de gezondheid, ontwikkeling en opvoeding van kinderen via verschillende particuliere instanties zoals het Steunpunt Opvoeding.⁵⁶

In tegenstelling tot vormen van vrijwillige opvoedondersteuning, worden kinderbeschermingsmaatregelen dwingend opgelegd. Wanneer problemen dusdanig ernstig zijn en/of ouders hulp weigeren, kan de Raad voor de Kinderbescherming (hierna: RvdK) worden ingeschakeld. De RvdK onderzoekt of de ontwikkeling van het kind ernstig in gevaar is. Indien de RvdK oordeelt dat hiervan sprake is, zal zij bij de kinderrechter een verzoek tot het nemen van een kinderbeschermingsmaatregel indienen.⁵⁷ Het Burgerlijk Wetboek benoemt twee typen kinderbeschermingsmaatregelen: de ondertoezichtstelling en de gezagsbeëindigende maatregel.⁵⁸

Bij een ondertoezichtstelling ontvangen ouders verplicht hulp bij de opvoeding van hun kind door een gezinsvoogd. Hoewel ouders het ouderlijke gezag over hun kind behouden, wordt deze aanzienlijk ingeperkt doordat beslissingen over het kind alleen met toestemming van de gezinsvoogd kunnen worden genomen.⁵⁹ Tijdens de ondertoezichtstelling wordt er een begeleidingsplan opgesteld. Wanneer ouders zich hier niet aan houden, kan de gezinsvoogd schriftelijke aanwijzingen geven, waarvan naleving bij de rechter kan worden afgedwongen.⁶⁰ De ondertoezichtstelling kan eventueel worden gecombineerd met een uithuisplaatsing. Tijdens de uithuisplaatsing verblijft het kind voor een

---

⁵⁶ Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, "Opvoedondersteuning." <https://www.regelhulp.nl/onderwerpen/hulp-bij-gezinsproblemen/opvoeding>.

⁵⁷ Raad voor de Kinderbescherming, "Problemen thuis." <https://www.kinderbescherming.nl/voor-kind-en-ouder/problemen-thuis>.
art. 1:255 lid 2 BW.

⁵⁸ Rijksoverheid, "Maatregelen jeugdbescherming." <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdbescherming/maatregelen-jeugdbescherming>.
art. 1:255 BW.
art. 1:266 BW.

⁵⁹ art. 1:263 BW.

⁶⁰ Rijksoverheid, "Wanneer wordt mijn kind onder toezicht gesteld?." <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdbescherming/vraag-en-antwoord/wanneer-ondertoezichtstelling>.
art. 1:261 BW.

bepaalde periode in een ander (pleeg)gezin, een tehuis of een instelling. Het kind is vrij om contact te onderhouden met zijn ouders, tenzij de gezinsvoogd dit onverstandig acht.⁶¹

Een tweede type kindbeschermingsmaatregel, de gezagsbeëindiging, wordt alleen ingezet ten aanzien van de meest ernstige situaties.⁶² Wanneer deze maatregel wordt opgelegd, kunnen ouders geen enkele beslissing meer namens hun kind nemen. Het ouderlijk gezag komt dan bij een voogd – dit is meestal een pleegouder of gecertificeerde instelling – te liggen.⁶³ Bovendien wordt het kind vrijwel altijd uit huis geplaatst. Wel bezitten ouders in principe het recht op informatie over en het recht op contact met hun kind.⁶⁴

4.3 Analyse en toepassing schadebegrip vrijwillige opvoedhulp

Voor het toepassen of aanvragen van vrijwillige opvoedhulp vormt het dreigen toebrengen van schade aan het kind geen vereiste. Wel wordt deze vorm van overheidsinmenging ingezet ten aanzien van 'minder ernstige gevallen' waarbij ingrijpende maatregelen disproportioneel en/of niet noodzakelijk zijn. Bovendien heeft vrijwillige opvoedhulp de voorkeur, indien ouders de bereidheid tonen om effectief gebruik te maken van de aangeboden hulp.⁶⁵ Het schadebeginsel speelt in relatie tot deze vorm van overheidsinmenging geen rol, omdat het schadebeginsel enkel van toepassing is op gevallen waarin de overheid dwingend of tegen de wil van de ouders ingrijpt.

4.4 Analyse schadebegrip ondertoezichtstelling

Een ondertoezichtstelling wordt volgens artikel 255 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek opgelegd indien het kind ernstig in zijn ontwikkeling wordt bedreigd. Daarbij maakt het niet uit of de ernstige bedreiging van de ontwikkeling aan de ouders kan worden verweten. Bovendien volstaat een reële kans op een ernstige bedreiging in de ontwikkeling. Het is dus niet noodzakelijk dat het kind reeds wordt verwaarloosd, voordat mag worden ingegrepen. Daarentegen moet wel sprake zijn van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van een kind. Relatief lichte problemen in de opvoeding zijn onvoldoende om deze ingrijpende maatregel te rechtvaardigen. Zo kan in geval van een opvoedstijl die onvoldoende structuur en regels biedt, zonder dat de ontwikkeling van de kinderen daardoor ernstig wordt bedreigd, geen ondertoezichtstelling worden opgelegd. Bovendien valt uit de rechtspraak valt af te leiden dat een ondertoezichtstelling een ultimatum remedium betreft en enkel wordt opgelegd indien de dreiging voldoende concreet wordt gemaakt en onderbouwd.⁶⁶

In de meeste gevallen waarin er een ondertoezichtstelling wordt opgelegd, is sprake van kindermishandeling. Kindermishandeling is een ruime term waaronder wordt verstaan: *'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard die de ouders of andere personen ten opzichte van wie die minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen waardoor ernstige schade wordt*

---

⁶¹ Art. 1:265f BW. Raad voor de Kinderbescherming, "Uithuisplaatsing." <https://www.kinderbescherming.nl/themas/uithuisplaatsing>.

⁶² Rijksoverheid, "Wanneer stopt het ouderlijk gezag over een kind?." <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderlijk-gezag/vraag-en-antwoord/wanneer-eindigt-mijn-gezag-over-een-kind>.

art. 1:266 BW.

⁶³ art. 1:266 jo. 267 jo. 268 jo. 275 BW.

⁶⁴ *Kamerstukken II 2008/9, 32015, nr. 3, p. 11 (MvT)*.

⁶⁵ art. 7.3.4 Jeugdwet.

⁶⁶ M.R. Bruning, "Rechtsgrond ondertoezichtstelling," in *T&C Burgerlijk Wetboek*, ed. H.B. et al. Krans (Wolters Kluwer Nederland B.V., 2021), 6-7.

Gerechtshof Leeuwarden 28 juni 2011, ECLI:NL:GHLEE:2011:BQ9835.

Gerechtshof Amsterdam 15 maart 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:964.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 30 september 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:2976.

*berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel.*⁶⁷

Daarnaast dienen ouders de aangeboden zorg, die noodzakelijk is voor het wegnemen van de dreiging, onvoldoende te hebben geaccepteerd en is de verwachting gerechtvaardigd dat ouders binnen een voor de ontwikkeling van de minderjarige aanvaardbare termijn, de verantwoordelijkheid voor de zorg en opvoeding weer op zich kunnen nemen.⁶⁸

4.4.2 Toepassing baselines ondertoezichtstelling

Een expliciete vorm van schade, die in het wetsartikel over de ondertoezichtstelling wordt vermeld, is kindermishandeling. Kindermishandeling is zeer ruim gedefinieerd. Daarom dient ook een ruim schadebegrip (waaronder bijvoorbeeld ook emotionele schade valt) als uitgangspunt te worden genomen. Bovendien volstaat een dreiging tot het toebrengen van schade. Indien de dreiging voldoende aannemelijk en concreet wordt gemaakt, mag de overheid dus preventief ingrijpen. Daarentegen dient sprake te zijn van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind. Kortom, hoewel veel verschillende typen schadelijke handelingen als kindermishandeling kunnen worden aangemerkt, mag de overheid enkel gerechtvaardigd ingrijpen wanneer de dreiging van schade van voldoende ernst is.

Op basis van de temporele baseline kan effectief schade worden vastgesteld indien er één 'moment van impact' kan worden aangewezen. Wanneer het kind bijvoorbeeld eenmalig fysiek wordt mishandeld en de schade direct zichtbaar is, is het gemakkelijk om op basis van de temporele baseline schade vast te stellen. Echter, in geval van een ouderlijke praktijk waarbij de schade pas met de tijd zichtbaar wordt – zoals verwaarlozing van het kind als gevolg van een verslaving en/of psychische problemen van een ouder – is men op basis van de temporele baseline niet in staat om schade vast te stellen. Een nadeel van de temporele baseline is dus dat bij stelmatige en minder ernstige of direct zichtbare vormen van schadelijk handelen er op grond van de temporele baseline geen sprake is van schade. Dit doet twifelen of de temporele baseline geschikt is om alle vormen van kindermishandeling te identificeren.⁶⁹

Toepassing van de contrafeitelijke baseline resulteert in een vergelijking van de daadwerkelijke situatie waarin het kind opgroeit met de situatie waarin het kind opgroeit in een omgeving waarin zijn fysieke en mentale ontwikkeling wordt bevorderd. Er is sprake van schade indien op basis van de vergelijking met de contrafeitelijke situatie kan worden gesteld dat de daadwerkelijke situatie een ernstige bedreiging voor de ontwikkeling van het kind vormt. In tegenstelling tot de temporele baseline wordt niet één afgebakend moment in de tijd als uitgangspunt genomen, maar alle feitelijke omstandigheden. Met behulp van de contrafeitelijke baseline kan dus ook in geval van een schadelijke ouderlijke gewoonte effectief schade worden vastgesteld. Een probleem waar men de toepassing van de contrafeitelijke baseline echter tegenaan loopt is dat het lastig is om te bepalen met welke contrafeitelijke situatie dient te worden vergeleken. Ten opzichte van een contrafeitelijke situatie waarin de ontwikkeling van het kind optimaal wordt bevorderd, zal (te) snel sprake zijn van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind. Het is daarom bij toepassing van de

---

⁶⁷ art. 1.1 Jeugdwet.

⁶⁸ Bruning, "Rechtsgrond ondertoezichtstelling," 1-3.

Ten aanzien van het accepteren van de aangeboden zorg wordt van ouders niet verwacht dat zij elke vorm van hulp dienen te accepteren. De aangeboden hulp moet effectief de bedreiging van de ontwikkeling van het kind wegnemen. Indien de aangeboden zorg passend is, volstaat enkel het accepteren van de zorg door de ouders niet. Ouders moeten de zorg ook daadwerkelijk benut hebben. De lengte van de aanvaardbare termijn waarbinnen ouders de zorg voor hun kind weer op zich moeten kunnen nemen is afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Dit vereist dus maatwerk door de kinderrechter. Beslissend is het antwoord op de vraag hoe lang de periode van onzekerheid voor het kind in welk gezin hij zal opgroeien kan duren voordat hij verdere schade voor zijn ontwikkeling dreigt op te lopen.

⁶⁹ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 393.

contrafeitelijke baseline van belang om zorgvuldig te beargumenteren waarom een bepaalde contrafeitelijke situatie als uitgangspunt wordt genomen.⁷⁰

De baseline die het meest aansluit bij de juridische context van de ondertoezichtstelling is de normatieve baseline. Op grond van deze baseline is een ondertoezichtstelling gerechtvaardigd wanneer de ouder een in de wet gespecificeerde zorgplicht of recht van het kind schend. Zo beschrijft artikel 247 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek bijvoorbeeld de plicht van ouders om hun minderjarig kind op te verzorgen en op te voeden. Onder deze plicht valt de zorg en verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichaam welzijn en de veiligheid van het kind, het bevorderen van de ontwikkeling van een eigen persoonlijkheid door het kind en het zich onthouden van geestelijke of lichamelijke geweld of enig andere vernederende behandeling van het kind.⁷¹ Tevens zijn ouders op basis van titel 17 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek verplicht om in de kosten van levensonderhoud en studie van hun kinderen te voorzien totdat zij de leeftijd van een en twintig jaar bereiken. Hoewel de zorgplicht en rechten van het kind ruim zijn omschreven en 'een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind' een vage en open term is, kan op basis van de nadere invulling in de rechtspraak worden bepaald wat hier precies onder wordt verstaan. Samenvattend is er op basis van de normatieve baseline sprake van schade indien een in de wet en/of rechtspraak gespecificeerde zorgplicht of recht van het kind wordt geschonden.

Ten slotte hanteert de op belangen gebaseerde baseline een bepaald niveau van welzijn van het kind als drempelwaarde. Indien het welzijnsniveau van het kind door het handelen van zijn ouders onder de drempelwaarde raakt, is sprake van schade. Op basis van de wettekst kan worden afgeleid dat de drempelwaarde laag ligt. Slechts een *ernstige* bedreiging van de ontwikkeling van het kind volstaat om te spreken van schade die het opleggen van de ondertoezichtstelling rechtvaardigt.

Concluderend is de temporele baseline te beperkt en de contrafeitelijke baseline te onbepaald om te beoordelen of er sprake is van (een dreiging van) van schade die een ondertoezichtstelling rechtvaardigt. Een combinatie van de normatieve baseline en de op belangen gebaseerde baseline zou daarentegen wel kunnen volstaan om te bepalen wanneer er sprake is van schade in de vorm van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind en/of kindermishandeling. De op belangen gebaseerde baseline zorgt ervoor dat enkel in geval van een *ernstige* bedreiging van de ontwikkeling een dergelijk ingrijpende maatregel kan worden opgelegd. Of er sprake is van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind en/of kindermishandeling hangt nauw samen met de in de wet en rechtspraak beschreven zorgplicht van ouders en de rechten van het kind. De normatieve baseline is daarom in de context van de ondertoezichtstelling het meest geschikt om alle vormen van kindermishandeling te ondervangen en om precies te kunnen bepalen wanneer er sprake is van een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind.

4.5 Analyse schadebegrip gezagsbeëindiging

Art. 266 van boek 1 van het Burgerlijke Wetboek over de gezagsbeëindigende maatregel vormt een spiegelbepaling van de ondertoezichtstelling. Voor het beëindigen van het gezag van de ouder(s) is het vereist dat de verwachting **niet** (in tegenstelling tot bij een ondertoezichtstelling) gerechtvaardigd is dat de ouder(s) de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding, binnen een voor de minderjarige aanvaardbaar te achten termijn, weer op zich kunnen nemen. Recente rechtspraak met betrekking tot deze maatregel sluit steeds meer aan bij Europese regelgeving en rechtspraak omtrent het recht op eerbiediging van het privé, familie- en gezinsleven (art. 8 EVRM).⁷² Hierdoor komt de nadruk steeds meer te liggen op de vraag of de gezagsbeëindiging daadwerkelijk noodzakelijk is om duidelijkheid te verschaffen over het toekomstperspectief van de minderjarige. Net als de

⁷⁰ Jonas, "Assessing Baselines for Identifying Harm," 394-395.

⁷¹ J.H.M. ter Haar, "Omvang van het ouderlijk gezag," in *T&C Burgerlijk Wetboek*, ed. H.B. et al. Krans (Den Haag: Boom Juridisch, 2021), 1-2.

⁷² Gerechtshof 's-Hertogenbosch 13 januari 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:76.

Gerechtshof Den Haag 20 oktober 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2067.

EHRM 10 september 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0910JUD003728313 (*Strand Lobben/Noorwegen*), para. 211.

ondertoezichtstelling, wordt deze maatregel terughoudend toegepast aangezien deze maatregel de relatie tussen ouder en kind op zeer ingrijpende wijze beperkt. Afhankelijk van de omstandigheden van het geval zal ofwel het belang van het kind bij de stabiliteit van een vaste verblijfplaats ofwel het belang van de ouder(s) bij hereniging prevaleren.⁷³

Naast het gedurende lange tijd niet in staat om de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van het kind te kunnen dragen, kan ook een gezagsbeëindigende maatregel worden uitgesproken indien sprake is van misbruik van het ouderlijk gezag. Onder misbruik van ouderlijk gezag wordt verstaan een grovelijke schending van ouderlijke plichten door nalatigheid of door daden. Enkele voorbeelden zijn het onthouden van onderwijs aan het kind, het voor een lange periode moeten verblijven in detentie van één van de ouders of het plegen van een misdrijf gericht tegen het kind. Misbruik van het ouderlijk gezag wordt niet snel aangenomen en dient gereserveerd te blijven voor de meest ernstige gevallen.⁷⁴

4.5.2 Toepassing baselines gezagsbeëindiging

Met betrekking tot de gezagsbeëindiging wordt allereerst onder schade verstaan het grovelijk en langdurig tekortschieten in de zorg voor het kind. Ten tweede kan schade bestaan uit een ondragelijke onzekerheid of spanning over de toekomstsituatie van het kind. Een derde vorm van schade die een gezagsbeëindiging kan rechtvaardigen, is misbruik van het ouderlijke gezag. Hiervan is enkel sprake wanneer de ouder een misdrijf begaat jegens het kind.

De temporele baseline dient in relatie tot de gezagsbeëindigende maatregel op een andere manier te worden ingevuld. In plaats van een in tijd afgebakend moment in het verleden als uitgangspunt te nemen, dient een inschatting te worden gemaakt van de toekomstige schade die het kind dreigt op te lopen. Zo dient ten aanzien van de eerste vorm van schade een inschatting te worden gemaakt van de voor de minderjarige aanvaardbare termijn waarbinnen de ouders de zorg en verantwoordelijkheid weer op zich moeten kunnen nemen. Ook de tweede vorm van schade heeft betrekking op de toekomstige schade veroorzaakt door een ondragelijke onzekerheid of spanning omtrent de toekomstige situatie van het kind.

Daarnaast ligt het met betrekking tot de gezagsbeëindiging meer voor de hand met welke contrafeitelijke situatie dient te worden vergeleken dan bij een ondertoezichtstelling. Om te beoordelen of er sprake is van schade, dienen namelijk de situatie waarin het kind bij het pleeggezin blijft wonen (en er geen duidelijkheid bestaat over een eventuele hereniging met de ouders) en de situatie waarin de gezagsbeëindiging wordt uitgesproken (en er dus wel duidelijkheid bestaat over de toekomstige situatie van het kind) met elkaar te worden vergeleken. Er is dus sprake van schade indien de gezagsbeëindiging noodzakelijk is om schade in de vorm van een ondragelijke onzekerheid of spanning omtrent de toekomstsituatie van het kind te voorkomen.

De normatieve baseline leent zich er met name voor om de derde vorm van schade vast te stellen. Misbruik van het ouderlijk gezag wordt namelijk enkel aangenomen indien er sprake is van een zeer ernstige schending van de zorgplicht van ouders jegens hun kind of van de rechten van het kind (zoals het recht op onderwijs, lichamelijke integriteit of leven).

Onder de op belangen gebaseerde baseline dient in relatie tot de tweede vorm van schade zowel het belang van het kind, als de belangen van de ouders en het pleeggezin bij duidelijkheid omtrent de toekomstsituatie in overweging te worden genomen. Daarnaast ligt de drempelwaarde van een acceptabel welzijnsniveau/mate van belangenverwezenlijking van het kind zeer laag. Omdat een gezagsbeëindigende maatregel nog ingrijpender is, ligt de drempelwaarde in ieder geval lager dan bij de ondertoezichtstelling.

Concluderend vullen de verschillende baselines elkaar aan in het vaststellen van de drie vormen van schade die een gezagsbeëindiging kunnen rechtvaardigen. De temporele baseline is met

---

⁷³ *Kamerstukken II 2008/9, 32015, nr. 3, p. 34 (MvT).*

⁷⁴ M.R. Bruning, "Beëindiging ouderlijk gezag," in *T&C Burgerlijk Wetboek*, ed. H.B. et al. Krans (Wolters Kluwer Nederland B.V., 2021), 5-6.
Kamerstukken II 2008/9, 32015, nr. 3, p. 35 (MvT).

name relevant om een inschatting te maken van eventuele toekomstige schade en daarmee om de noodzakelijkheid van de maatregel te beoordelen. Wanneer er op basis van de temporele baseline geen sprake is van schade, kan deze beoordeling worden vergeleken, aangevuld of aangepast met een beoordeling op basis van de contrafeitelijke baseline. De normatieve baseline is met name geschikt om de derde vorm van schade (misbruik van het ouderlijk gezag) vast te stellen. En middels de op belangen gebaseerde baseline kunnen onder de tweede vorm van schade (ondragelijke onzekerheid en/of spanning over de toekomstsituatie van het kind) zowel de noodzakelijkheid van de maatregel in het belang van het kind als in het belang van de (pleeg)ouders worden beoordeeld. Daarnaast waarborgt de zeer lage drempelwaarde van de normatieve baseline dat de zeer ingrijpende maatregel terughoudend wordt toegepast.

4.6 Conclusie

Baseline	Voordelen	Nadelen
<i>Temporele baseline</i>	<p>Neemt één afgebakend moment in de tijd als uitgangspunt.</p> <p>Het meest geschikt om direct zichtbare schade vast te stellen.</p>	Er is geen sprake van schade in geval van ouderlijke praktijken waarbij het schadelijk effect niet direct zichtbaar is, terwijl de optelsom van stelselmatige en minder ernstige/minder zichtbare schadelijke gewoontes minstens even schadelijk kunnen zijn voor de ontwikkeling van het kind.
<i>Contrafeitelijke baseline</i>	<p>Handig om alle feitelijke omstandigheden van een bepaalde daadwerkelijke situatie te vergelijken in plaats van een enkele (afgebakende) handeling.</p> <p>In het verlengde van het schadebeginsel kan op basis van deze baseline worden gesteld dat overheidsingrijpen niet meer schade mag aanrichten dan wordt voorkomen.</p>	Lastig om te bepalen met welke contrafeitelijke situatie dient te worden vergeleken. Ten opzichte van een nog ernstiger geval is er geen sprake van schade, maar vergelijken met de meest ideale situatie eist het onmogelijke van ouders.
<i>Normatieve/ op plichten gebaseerde baseline</i>	<p>Sluit het beste aan bij de juridische context waarbinnen en juridische termen op basis waarvan de maatregelen worden opgelegd.</p> <p>Volgens de wettekst en rechterlijke uitspraken dienen de maatregelen terughoudend te worden toegepast. Dit sluit goed aan bij de aard van het schadebeginsel.</p>	Termen in de wettekst zoals 'een ernstige bedreiging van de ontwikkeling van het kind', 'het belang van het kind' en 'right of family life' zijn vrij vaag en open. En dit maakt het lastig om effectief schade vast te stellen
<i>De op belangen gebaseerde baseline</i>	Een ernstige bedreiging van de ontwikkeling kan wellicht het best worden beschreven als het onder een bepaalde drempelwaarde raken van het welzijnsniveau van het kind wat op zijn beurt de ontwikkeling van het kind op dusdanig ernstige wijze belemmert.	Het is lastig om te bepalen waar de drempelwaarde precies moet komen te liggen en in welke mate van ouders kan worden verwacht om rekening te houden met de belangen van hun kind ten koste van bijvoorbeeld zichzelf of de rest van het gezin. ⁷⁵

⁷⁵ Daarnaast specificeert Jonas niet of er één vaste drempelwaarde in het algemeen moet worden gehanteerd of dat de drempelwaarde per individueel geval dient te worden bepaald. Het welzijnsniveau van kind A kan bijvoorbeeld voor de vermeend schadelijke handeling al lager liggen dan gemiddeld, waardoor er al (te) snel sprake is van schade. En het welzijnsniveau van kind B kan bijvoorbeeld veel hoger liggen dan het gemiddelde, waardoor er veel of zeer ernstige schadelijke handelingen zijn vereist voordat zijn welzijnsniveau tot onder het gemiddelde daalt en er sprake is van schade.

5 Simpelweg schade volstaat?

5.1 Inleiding

Binnen dit hoofdstuk staat de vraag centraal of enkel het schadebeginsel voldoende aanknopingspunten biedt voor de overheid om te beoordelen of zij gerechtvaardigd kan ingrijpen of dat daartoe additionele beginselen en/of voorwaarden zijn vereist. Volgens Turner is de rol van het schadebeginsel binnen Mills filosofie omtrent het verzekeren van individuele vrijheid beperkter dan doorgaans wordt verondersteld. Met name de wenselijkheid van en noodzaak tot ingrijpen dient vanuit de bredere context van Mills hoofdzakelijk utilitaristische filosofie te worden beschouwd. Diekema, Jacobs en Feinberg poneren additionele voorwaarden (naast schade) voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen. Deze voorwaarden zijn deels gebaseerd op juridische, democratische en liberale beginselen. Kortom, in dit hoofdstuk zal het schadebeginsel in een bredere context worden geplaatst.

5.2 Het schadebeginsel en Mills utilisme

Het toepassingsbereik van het schadebeginsel wordt doorgaans beperkt tot schending van in de wet verankerde rechten of fundamentele belangen, teneinde de individuele vrijheid maximaal te beschermen. Turner pleit daarentegen voor een ruime opvatting van het schadebeginsel als algemeen en bewust niet nader door Mill gespecificeerd begrip voor negatieve gevolgen.⁷⁶ Het verschil tussen deze opvattingen ligt erin besloten dat Turner de rol van het schadebeginsel vanuit de bredere context van Mills gehele filosofie afleidt. Volgens Turner bestaat de primaire functie van het schadebeginsel namelijk uit het uitsluiten van paternalistische motieven ter rechtvaardiging van vormen van overheidsingrijpen welke een aanzienlijke inbreuk maken op de privésfeer en individuele vrijheid. Of overheidsingrijpen ook daadwerkelijk wenselijk is, kan echter niet enkel op basis van het schadebeginsel worden beantwoord. Daartoe moeten de maatschappelijke kosten en baten van een specifieke vorm van overheidsingrijpen tegen elkaar worden afgewogen. Mills pleidooi voor het veiligstellen van individuele vrijheid is dus naast het schadebeginsel gebaseerd op utilistische overwegingen omtrent de maatschappelijke waarde van individualiteit en vooruitgang. Net zoals Brink beschouwd Turner het schadebeginsel niet als (sterke) voldoende voorwaarde voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen. Omdat de bescherming van de individuele vrijheid dus niet louter afhangt van het schadebeginsel, is volgens Turner een strikt schadebegrip niet vereist.⁷⁷

Door een ruim schadebegrip als uitgangspunt te nemen, kunnen kinderen maximaal worden beschermd tegen schadelijke handelingen. Daarnaast biedt een ruim schadebegrip ruimte voor maatwerk om ook in gevallen te kunnen ingrijpen waarin de ouderlijke gedraging niet onder een in de wet beschreven gedraging kan worden geschaard, maar waar intuïtief wel sprake is van handelen dat schade dreigt toe te brengen aan het kind.

Niettemin lijkt een zeer ruim schadebegrip op gespannen voet te staan met het schadebeginsel als liberalistisch principe dat beschermt tegen (te) vergaande overheidsbemoeyenis. Binnen Turners visie stelt het schadebeginsel enkel beperkingen ten aanzien van de rechtvaardigingsgronden die de overheid aanvoert. De overheid is dus in bijna alle gevallen – waarin sprake is van schade in welke vorm dan ook – bevoegd tot ingrijpen. Zij zal hier enkel van moeten afzien wanneer de kosten van ingrijpen evident niet opwegen tegen de baten.

---

⁷⁶ Turner constateert namelijk dat Mill de term schade vaak in een praktische context en in samenhang met het goede wordt benoemd. Men moet zich in het algemeen weerhouden van handelen wat schade dreigt toe te brengen aan anderen en ernaar streven naar het goede te doen. Dit kan worden vergeleken met hoe kosten en baten vaak in dezelfde context worden benoemd om een contrast te benadrukken.

Piers Norris Turner, "“Harm” and Mill’s Harm Principle," *Ethics* 124, no. 2 (2014): 320, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/673436>.

⁷⁷ Turner, "“Harm” and Mill’s Harm Principle," 299-309.

5.3 Het schadebeginsel, ouderlijke autonomie en algemene rechtsbeginselen

Diekema pleit voor de invoering van het schadebeginsel ter vervanging van de juridische standaard 'het belang van het kind'. Het belang van het kind is naar zijn inzicht een te onbepaald en vaag begrip.⁷⁸ Het belang van het kind vereist namelijk dat een plaatsvervangende beslisser (binnen de context van jeugdzorg bijvoorbeeld een kinderrechter) in staat is om op objectieve wijze te bepalen wat het belang van het kind inhoudt, waarvan tevens kan worden gesteld dat dit moet worden verkozen boven de belangenafweging die aan het handelen van ouders ten grondslag ligt. Kan bovendien van ouders worden geëist om in alles het belang van het kind optimaal te behartigen? Verder is het uitermate lastig om het belang van het kind te isoleren van het belang van het gezin als geheel. Het is daarmee onwenselijk dat de overheid mag ingrijpen wanneer een bepaalde beslissing niet in het belang van het ene kind is, maar wel in het belang van het gehele gezin of een compromis vormt in relatie tot de andere gelegitimeerde belangen van de overige gezinsleden.⁷⁹

Uit het schadebeginsel volgt daarentegen dat de beslissing/geprefereerde handelswijze van ouders door de overheid dient te worden geaccepteerd en gerespecteerd, tenzij de beslissingen/handelswijze van ouders een substantieel risico op schade voor het kind oplevert. Enkel in dit laatste geval mag de overheid *in loco parentis* (als plaatsvervanger voor de ouders) optreden.⁸⁰ Wanneer het schadebeginsel als maatstaf wordt gehanteerd, biedt dit ouders dus de ruimte om de verschillende belangen van alle gezinsleden tegen elkaar af te wegen, mits geen enkel kind hierdoor dreigt te worden geschaad.⁸¹

Naast een substantieel risico op schade beschrijft Diekema acht additionele voorwaarden voor gerechtvaardigd overheidsingrijpen. Enkele voorbeelden hiervan zijn dat er (a) geen alternatief voorhanden is dan dwingend overheidsingrijpen dat even effectief is in het voorkomen van schade, maar in mindere mate een inbreuk maakt op de autonomie van ouders, (b) er van de gekozen vorm van overheidsingrijpen kan worden gesteld dat in alle soortgelijke situaties op een dergelijke manier dient te worden ingegrepen en (c) dat de gekozen vorm van overheidsingrijpen een publiciteitstest kan doorstaan: kan worden gesteld dat de meeste ouders de gekozen vorm van overheidsingrijpen in het belang van het kind achten?⁸²

Concluderend stelt Diekema dat het belang van het kind een te open en vage norm betreft en dat onder het schadebeginsel het recht op het gezinsleven beter wordt gewaarborgd en er voldoende ruimte blijft bestaan voor ouderlijke beslissingsvrijheid. Daarnaast beschrijft Diekema enkele additionele vereisten naast schade om te kunnen spreken van gerechtvaardigd overheidsingrijpen. Dit impliceert dat het schadebeginsel deels volstaat om de gerechtvaardigheid van overheidsingrijpen te beoordelen. Opvallend is dat de door Diekema benoemde voorwaarden grotendeels overeen met algemene rechtsbeginselen van de Nederlandse democratische rechtsstaat zoals subsidiariteit, proportionaliteit en algemeenheid. Bovendien kennen de door Diekema's gestelde voorwaarden – met name (a) en (c) – een liberalistische en democratische insteek.⁸³

---

⁷⁸ Diekema is niet de enige die deze mening deelt, ook onder juridische professionals bestaat grote onduidelijkheid over wat het belang van het kind precies inhoudt. Deze onduidelijkheid valt alleen al af te leiden uit de waslijst aan uitspraken van internationale gerechtshoven over de juiste invulling van dit begrip. Zie onder andere: Hanne Beeck et al., *Children's best interests between theory & practice A discussion of commonly encountered tensions and possible solutions based on international best interests practices and policy strategies since 2004* (2014).

⁷⁹ D. S. Diekema, "Parental refusals of medical treatment: the harm principle as threshold for state intervention," *Theoretical Medicine and Bioethics* 25, no. 4 (2004): 245-249, <https://doi.org/10.1007/s11017-004-3146-6>.

⁸⁰ Diekema, "The harm principle as threshold," 250.

⁸¹ Diekema, "The harm principle as threshold," 251.

⁸² Diekema, "The harm principle as threshold," 252, 254.

⁸³ G.H. Addink, "Algemene rechtsbeginselen," in *In het nu...wat worden zal. Over toekomstig bestuursrecht*, ed. B.A. et. al. Beijen (Deventer: Wolters Kluwer, 2018).

5.4 Het schadebeginsel ter aanvulling van de juridische standaard

Jacobs betoogt in tegenstelling tot Diekema dat het schadebeginsel ter aanvulling van de juridische standaard 'het belang van het kind' dient te worden ingezet. Net zoals Diekema constateert zij dat 'het belang van het kind' wellicht een te ruime maatstaf betreft. Het is onwenselijk dat suboptimale ouderlijke handelingen volstaan om het ouderlijk gezag drastisch in te perken. Onder het schadebeginsel is echter een directe dreiging van schade vereist en dient voor de minst vrijheidsbeperkende vorm van overheidsingrijpen te worden gekozen. In sommige gevallen kan dit ertoe leiden dat de drempelwaarde te hoog ligt om het kind effectieve bescherming te bieden.⁸⁴

Om een balans te vinden tussen enerzijds een effectieve bescherming van de belangen van het kind en anderzijds voldoende ruimte te bieden voor de ouderlijke beoordelingsvrijheid, onderscheidt Jacobs vier categorieën van ouderlijk handelen:

- a) *de categorie van juistheid* waarbinnen het handelen van ouders optimaal de belangen van het kind behartigen en overheidsingrijpen dus onnodig en ongelegitimeerd;
- b) *de categorie van ouderlijke discretie* waarbij het handelen van ouders in lichte mate afwijkt van de standaard en enkel educatieve en organisatorisch inmenging van de overheid proportioneel is;
- c) *de categorie van bezorgdheid* die de overheid toestaat om ingrijpendere middelen aan te wenden om ouders in de goede richting te bewegen, maar geen dwang rechtvaardigt;
- d) *en de categorie van onaanvaardbaarheid* waarbij het schadebeginsel van toepassing is en de overheid gerechtvaardigd dwingend kan ingrijpen mits proportioneel en onder de voorwaarde dat het ingrijpen niet meer schade aanricht dan het ouderlijk handelen.⁸⁵

Samenvattend vertegenwoordigen het belang van het kind en het schadebeginsel elk een ander uiteinde van het spectrum. Ook Jacobs is dus van mening dat een ander beginsel naast het schadebeginsel nodig is om te beoordelen wanneer de overheid gerechtvaardigd mag ingrijpen. Het belang van het kind functioneert als nastreefwaardig ideaal en richtinggevend beginsel voor overheidsingrijpen. De overheid mag ouders op een niet-dwingende manier stimuleren zich in deze richting te bewegen. Onder de eerste drie beschreven categorieën van ouderlijk handelen mag de overheid maatregelen treffen zoals beschreven onder het vrijwillig kader in hoofdstuk 3. Het schadebeginsel bepaalt daarentegen tot op welke hoogte ouderlijke beslissingsruimte en autonomie dienen te worden geaccepteerd en gerespecteerd.⁸⁶ Ten slotte kan worden gesteld dat het voorbehouden van dwingend ingrijpen aan onaanvaardbare handelswijzen (waarbij overheidsingrijpen tevens aan strikte vereisten dient te voldoen) goed aansluit bij het liberalistische aspect van Mill filosofie om de privésfeer en individuele vrijheid zoveel mogelijk af te schermen tegen overheidsbemoeienis.

5.5 Een verfijnd schadebeginsel

Feinberg draagt een verfijndere formulering van het schadebeginsel aan: een beperking van de vrijheid van het individu is enkel gerechtvaardigd, wanneer deze beperking effectief is in het voorkomen van de schade in kwestie en wanneer er geen alternatief voorhanden is dat in mindere mate de individuele

---

⁸⁴ Allan J. Jacobs, "Best Interests or Harm to Reverse Parental Decisions: Each in Its Own Domain," *The American Journal of Bioethics* 18, no. 8 (2018/08/03 2018): 41, <https://doi.org/10.1080/15265161.2018.1485770>, <https://doi.org/10.1080/15265161.2018.1485770>.

⁸⁵ Jacobs, "Best Interests or Harm," 43.

⁸⁶ Jacobs, "Best Interests or Harm," 43.

Jacobs specificceert echter niet wat zij onder onaanvaardbaar ouderlijk handelen verstaat en benoemt enkel seksueel misbruik als voorbeeld. Het is daardoor onduidelijk hoe ouderlijke gedragingen in een bepaalde categorie dienen te worden ingedeeld en of ook lichtere vormen van schade aan kinderen dan seksueel misbruik binnen de categorie van onaanvaardbaarheid kunnen vallen.

vrijheid beperkt en even effectief is in het voorkomen van schade.⁸⁷ Ten opzichte van Mills formulering van het schadebeginsel stelt Feinberg's formulering twee bijkomende vereisten voor gerechtvaardigd dwingend overheidsingrijpen: (1) effectiviteit van het overheidsingrijpen en (2) er is geen minder ingrijpend middel voorhanden. Daarnaast beschrijft Feinberg zes mediërende maximes voor de toepassing van het schadebeginsel.⁸⁸ Enkele voorbeelden zijn:

- a) *Omvang van de schade*
Een risico op geringe schade kan dwingend overheidsingrijpen niet rechtvaardigen. In dit geval is namelijk de kans groot dat het ingrijpen meer schade aanricht dan schade voorkomt.⁸⁹
- b) *Statische discriminatie moet worden vermeden*
Overheidsingrijpen mag niet enkel worden gebaseerd op een statistische correlatie tussen het behoren tot een bepaalde groep en een bepaalde schadelijke neiging.⁹⁰
- c) *Netto vergroting van vrijheid*
Overheidsingrijpen moet tot een netto vergroting van de feitelijke vrijheid leiden en het verlies van vrijheid om op een bepaalde manier te handelen meer dan compenseren.⁹¹

Samenvattend vormen de verfijnde formulering en de mediërende maximes van Feinberg zowel een concretisering, limitering als aanvulling van het schadebeginsel. Zo concretiseert maxime (b) hoe het schadebeginsel in een maatschappelijk context dient te worden toegepast. Verder limiteert maxime (a) de toepassing van het schadebeginsel tot gevallen waarin er sprake is van een aanzienlijke kans op ernstige schade. Daarnaast kunnen maxime (c) als liberaal principe en de extra vereisten van effectiviteit en subsidiariteit als aanvullende beginselen worden beschouwd.

5.6 Conclusie

Concluderend is volgens Turner het schadebeginsel ontoereikend om te bepalen of de overheid dient in te grijpen en moet het schadebeginsel daarom worden aangevuld met het utiliteitsbeginsel. Diekema, Jacobs en Feinberg nemen daarentegen een tussenpositie in. Zij zijn van mening dat het schadebeginsel op zich voldoet, zij het nader gespecificeerd. Zij verschillen van elkaar in de manier waarop zij het schadebeginsel uitwerken en/of inperken. Diekema poneert deels extra voorwaarden ten aanzien van de toepassing van het schadebeginsel en deels ten aanzien van gerechtvaardigd overheidsingrijpen, die zowel juridisch als liberalistisch van aard zijn. Jacobs werkt het schadebeginsel nader uit met een limitering van de toepassing van het schadebeginsel tot onaanvaardbaar handelen door ouders (teneinde nog meer ruimte te creëren voor ouderlijke autonomie/individuele vrijheid). Daarnaast verdedigt zij het gebruik van 'het belang van het kind' als tegenhanger en richtinggevend beginsel voor overheidsop treden. Feinberg's mediërende maximes ten slotte, limiteren de toepassing van het schadebeginsel tot een aanzienlijke kans op ernstige schade, adresseren ook de maatschappelijke dimensie van de toepassing van het schadebeginsel en vullen het schadebeginsel aan met het liberalistische beginsel van een netto vergroting van de vrijheid.

---

⁸⁷ Joel Feinberg, *The Moral Limits of the Criminal Law Volume 1: Harm to Others* (Oxford University Press, 01 Nov 2003, 1987), 26. <https://doi.org/10.1093/0195046641.001.0001>.

⁸⁸ Feinberg, *Harm to Others*, 190-214.

⁸⁹ Feinberg, *Harm to Others*, 190.

⁹⁰ Feinberg, *Harm to Others*, 202.

Er dient een daadwerkelijke causale connectie te kunnen worden vastgesteld tussen een bepaalde schadelijke neiging en een relatief veelvoorkomende eigenschap binnen een bepaalde groep. Tevens mag het ingrijpen enkel gericht zijn tegen de eigenschap, ongeacht binnen welke groep deze eigenschap zich voordoet.

⁹¹ Feinberg, *Harm to Others*, 214.

<i>Overzicht van overwegingen in relatie tot of in aanvulling op het schadebeginsel</i>	<i>Functie</i>	<i>Benoemd door</i>
Omvang verwachte schade	Limitering	Jacobs en Feinberg
Waarschijnlijkheid dat schade (onmiddellijk) zal optreden en dus onmiddellijk overheidsingrijpen vereist	Concretisering/limitering	Diekema, Jacobs en Feinberg
Noodzakelijkheid overheidsingrijpen	Concretisering/limitering	Diekema en Feinberg
Inventariseren en afwegen conflicterende belangen	Concretisering	Feinberg
Geen statische discriminatie/neutraliteit ingrijpen	Concretisering	Feinberg
Maatwerk in gevallen waarin een bepaalde handeling in het algemeen, maar niet noodzakelijk schade dreigt toe te brengen.	Concretisering	Feinberg
Dreiging tot schade had gemakkelijk kunnen worden voorkomen door andere keuze ouders	Concretisering	Diekema
Effectiviteit ingrijpen	Aanvullend beginsel	Diekema en Feinberg
Proportionaliteit ingrijpen	Aanvullend beginsel	Jacobs (*Diekema en Feinberg)
Schade die door ingrijpen wordt voorkomen is groter dan de schade die ingrijpen kan aanrichten	Aanvullend beginsel	Diekema, Jacobs en Feinberg
Voordelen ingrijpen wegen evident op tegen (maatschappelijke) lasten	Aanvullend beginsel	Turner, Diekema en Feinberg
Ingrijpen leidt tot netto vergroting vrijheid	Aanvullend beginsel	Feinberg
Ingrijpen kan tot algemeen geldende regel worden verheven	Aanvullend beginsel	Diekema
Geen minder ingrijpend alternatief voorhanden	Aanvullend beginsel	Diekema, Jacobs en Feinberg
Publiciteitstest/het belang van het kind	Aanvullend beginsel	Diekema en Jacobs

6 Conclusie: naar een ethisch verankerde jeugdzorg

In hoofdstuk 2 stond de vraag centraal wat het schadebeginsel precies inhoudt. Op basis van de context waarbinnen Mill dit beginsel introduceert en de beschrijving hiervan in *On Liberty*, heeft het schadebeginsel tot doel om het individu zoveel mogelijk te beschermen tegen moralistisch of paternalistisch overheidsingrijpen en de sociale druk tot conformisme welke uitgaat van een democratische samenleving. Zowel het individu als de samenleving heeft volgens Mill baat bij zoveel mogelijk ruimte om te handelen op een wijze die bij het individu past, die hij juist acht en geluk oplevert voor zowel zichzelf als zijn medemens. Verder tracht het schadebeginsel een autonome privésfeer af te bakenen en te voorkomen dat de overheid optreedt tegen het enkel kwetsen of beledigen van individuen. In dit geval is het aan het individu zelf of de gemeenschap om het handelen te bekritisieren, maar is dwingend optreden ongepast. Het enige motief op basis waarvan de overheid dwingend mag ingrijpen is daarom dat het ene individu door zijn handelen schade dreigt toe te brengen aan het andere individu.

Brink werkt het schadebeginsel verder uit door te stellen dat in de praktijk doorgaans sprake is van een overlap aan motieven op basis waarvan de overheid dwingend ingrijpt. Volgens Brink acht Mill dit toelaatbaar, mits het voorkomen van schade onderdeel uitmaakt van de combinatie van motieven. Daarnaast vormt schade slechts een *pro tanto* reden tot gerechtvaardigd overheidsingrijpen. Of ingrijpen ook daadwerkelijk wenselijk en geboden is, dient op basis van utilistisch overwegingen te worden beoordeeld. Ten slotte merkt Brink op dat Mill zeer waarschijnlijk enkel een strikte bescherming van de meest fundamentele vrijheidsrechten voor ogen stond. De hoge drempel voor gerechtvaardigd overheidsoptreden die het schadebeginsel stelt – een substantieel risico op ernstige schade – geldt dus enkel in gevallen waarin overheidsingrijpen een inbreuk maakt op de fundamentele vrijheidsrechten van de handelende actor.

In hoofdstuk 3 is getracht om nadere invulling te geven aan het schadebegrip. Daartoe zijn verschillende baselines besproken. Helaas levert geen enkele baseline een sluitend schadebegrip op en sluit ook geen enkele baseline naadloos aan bij Mills filosofie. Dit probleem zou kunnen worden opgelost door (a) het gebruik van verschillende baselines naast elkaar – zodat de ene baseline een tekortkoming van een andere baseline kan ondervangen – (b) het zorgvuldig onderzoeken welke conceptualisatie van schade het beste aansluit bij een specifieke context en (c) het expliciet maken welke aannames hierbij worden gemaakt.

Uit de toepassing van de in hoofdstuk 3 besproken baselines op de kindbeschermingsmaatregelen in hoofdstuk 4, komt naar voren dat de verschillende baselines tot verschillende uitkomsten leiden en dat de inzet van verschillende baselines naast elkaar tot waardevolle inzichten kan leiden over wanneer er is voldaan aan een in de wet benoemd schadebegrip en hoe hier vanuit een filosofisch perspectief naar kan worden gekeken.

In hoofdstuk 5 is daarnaast geanalyseerd of het schadebeginsel op zichzelf volstaat om te beoordelen of de overheid gerechtvaardigd mag ingrijpen ten koste van de individuele vrijheid of dat daartoe additionele beginselen zijn vereist. In de literatuur heerst met betrekking tot deze vraag geen consensus. Turner is van mening dat het schadebeginsel op zichzelf ontoereikend is en dient te worden aangevuld met het utiliteitsbeginsel. Diekema, Jacobs en Feinberg nemen daarentegen een meer gematigd standpunt in door te stellen dat het schadebeginsel op zich voldoet, zij het nader gespecificeerd. Een nadere specificering van het schadebeginsel kan daarbij worden gebaseerd op de beginselen van een democratische rechtsstaat, andere liberale beginselen en/of utilistische overwegingen.

Concluderend kan het schadebeginsel als toetssteen door de overheid worden gebruikt teneinde haar ingrijpen binnen de context van jeugdzorg af te wegen door ouderlijke autonomie en de eerbiediging van de privésfeer voorop te stellen. Verder kan het schadebeginsel aanknopingspunten bieden om zorgvuldig te bepalen of er sprake is van een substantieel risico op (een in de wet benoemde) ernstige (vorm van) schade door gebruik te maken van de verschillende baselines. De uitkomsten van de baselines kunnen als filosofische overwegingen worden vergeleken met juridische overwegingen zoals beschreven in de wettekst, jurisprudentie en juridische doctrine. De filosofische

overwegingen kunnen daarbij de juridische overwegingen zowel aanvullen als onderliggende aannames in de juridische overwegingen expliciet maken. Aansluitend op de gedachte achter het schadebeginsel, dient overheidsingrijpen ook daadwerkelijk effectief te zijn in het voorkomen van schade en mag ingrijpen niet meer schade aanrichten dan dat met ingrijpen wordt voorkomen.

Het is echter de vraag of het schadebeginsel tevens toereikend is als toetssteen. Met andere woorden, het lijkt onaannemelijk dat enkel op basis van het schadebeginsel voor elke situatie kan worden bepaald of de overheid mag ingrijpen en of dit eveneens wenselijk is. Daarom is het van belang dat het schadebeginsel in samenhang wordt gezien en/of aangevuld met andere beginselen die passen bij een liberale democratie.

Ten slotte kan worden gesteld dat onduidelijkheid en het ontbreken van consensus omtrent de juiste invulling en toepassing van het schadebeginsel, de noodzaak onderschrijft om aan intuïtief eenvoudige principes zoals schade of het belang van het kind invulling te geven, onderliggende aannames expliciet te maken, hun bruikbaarheid en rechtvaardiging ter discussie te stellen en over de juiste definiëring en toepassing het debat aan te gaan.

Bibliografie

- Addink, G.H. "Algemene Rechtsbeginselen." Chap. 25.2.1 In *In Het Nu...Wat Worden Zal. Over Toekomstig Bestuursrecht*, edited by B.A. et al. Beijen. Deventer: Wolters Kluwer, 2018.
- Beeck, Hanne, Katrien Herbots, Sara Lembrechts, and Nele Willems. *Children's Best Interests between Theory & Practice a Discussion of Commonly Encountered Tensions and Possible Solutions Based on International Best Interests Practices and Policy Strategies since 2004*. 2014.
- Brink, David O. "The Categorical Approach." 2013.
- . *Mill's Progressive Principles*. 1 ed. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Bruning, M.R. "Beëindiging Ouderlijk Gezag." Chap. 1.15 In *T&C Burgerlijk Wetboek*, edited by H.B. et al. Kras: Wolters Kluwer Nederland B.V. , 2021.
- Bruning, M.R. . "Rechtsgrond Ondertoezichtstelling." Chap. 1.14 In *T&C Burgerlijk Wetboek*, edited by H.B. et al. Kras: Wolters Kluwer Nederland B.V., 2021.
- Bruning, M.R. et al. *Eindevaluatie Wet Herziening Kinderbeschermingsmaatregelen: Nieuwe Rechtsgronden in Een Haperend Jeugdbeschermingsstelsel*. Den Haag: Boom Juridisch, 2022.
- den Blijker, Jeroen. "Hoofdschuddende Reacties Op Kabinetsplannen Om Jeugdbescherming Te Redden." *Trouw*, 14 september 2022. <https://www.trouw.nl/nieuws/hoofdschuddende-reacties-op-kabinetsplannen-om-jeugdbescherming-te-redden~b8ac12de/>.
- . "Snoeihard Onderzoek Naar Jeugdbescherming: Overheid Laat Kwetsbare Kinderen in De Steek." *Trouw*, 7 september 2022. <https://www.trouw.nl/binnenland/snoeihard-onderzoek-naar-jeugdbescherming-overheid-laat-kwetsbare-kinderen-in-de-steek~bafcd3a/>.
- Diekema, D. S. "Parental Refusals of Medical Treatment: The Harm Principle as Threshold for State Intervention." *Theoretical Medicine and Bioethics* 25, no. 4 (2004): 243-264. <https://doi.org/10.1007/s11017-004-3146-6>.
- Feinberg, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law Volume 1: Harm to Others*. Oxford University Press, 01 Nov 2003, 1987. doi:10.1093/0195046641.001.0001. <https://doi.org/10.1093/0195046641.001.0001>.
- Folland, Anna. "The Harm Principle and the Nature of Harm." *Utilitas* 34, no. 2 (2022): 139-153. <https://www.cambridge.org/core/article/harm-principle-and-the-nature-of-harm/6C0EFFF0C8685AF937C06A8ACF610F12>.
- Holtug, Nils. "The Harm Principle." *Ethical Theory and Moral Practice* 5, no. 4 (2002): 357-389. <http://www.jstor.org/stable/27504250>.
- Jacobs, Allan J. "Best Interests or Harm to Reverse Parental Decisions: Each in Its Own Domain." *The American Journal of Bioethics* 18, no. 8 (2018/08/03 2018): 41-44. <https://doi.org/10.1080/15265161.2018.1485770>. <https://doi.org/10.1080/15265161.2018.1485770>.
- Jonas, Monique. "Assessing Baselines for Identifying Harm: Tricky Cases and Childhood." *Res Publica* 22, no. 4 (2016/11/01 2016): 387-404. <https://doi.org/10.1007/s11158-015-9293-y>.
- Macleod, Christopher. "John Stuart Mill." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta. Summer 2020 ed. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/mill/>.
- Mill, John Stuart. *On Liberty*. Kitchener, ON: Batoche Books, 2001.

Petersen, Thomas Søbirk. "Being Worse Off: But in Comparison with What? On the Baseline Problem of Harm and the Harm Principle." *Res Publica* 20, no. 2 (2014/05/01 2014): 199-214.
<https://doi.org/10.1007/s11158-013-9235-5>.

Steutel, Jan, and Ben Spiecker. "Family Education, State Intervention and Political Liberalism." *Journal of Philosophy of Education* 33, no. 3 (1999): 371–386.

ter Haar, J.H.M. "Omvang Van Het Ouderlijk Gezag." Chap. 1.14 In *T&C Burgerlijk Wetboek*, edited by H.B. et al. Krans. Den Haag: Boom Juridisch, 2021.

Turner, Piers Norris. "'Harm' and Mill's Harm Principle." *Ethics* 124, no. 2 (2014): 299-326.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/673436>.

Valkenberg, Sebastien. "Schadebeginsel." *Filosofie Magazine*, 10 juli 2012.

Wilkinson, Stephen. *Bodies for Sale: Ethics and Exploitation in the Human Body Trade*. London: Routledge, 2003.

Online bronnen

Kinderbescherming, Raad voor de. "Problemen Thuis." <https://www.kinderbescherming.nl/voor-kind-en-ouder/problemen-thuis>.

———. "Uithuisplaatsing." <https://www.kinderbescherming.nl/themas/uithuisplaatsing>.

Rijksoverheid. "Maatregelen Jeugdbescherming." <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdbescherming/maatregelen-jeugdbescherming>.

———. "Wanneer Stopt Het Ouderlijk Gezag over Een Kind?". <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderlijk-gezag/vraag-en-antwoord/wanneer-eindigt-mijn-gezag-over-een-kind>.

———. "Wanneer Wordt Mijn Kind Onder Toezicht Gesteld?". <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdbescherming/vraag-en-antwoord/wanneer-ondertoezichtstelling>.

Sport, Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en. "Gezinsbegeleiding." <https://www.regelhulp.nl/onderwerpen/hulp-bij-gezinsproblemen/thuisbegeleiding>.

———. "Opvoedondersteuning." <https://www.regelhulp.nl/onderwerpen/hulp-bij-gezinsproblemen/opvoeding>.

Wetsartikelen, kamerstukken en rechterlijke uitspraken

art. 1:255 BW

art. 1:261 BW

art. 1:263 BW

art. 1:265c BW

art. 1:265f BW

art. 1:266 BW

art. 1:268 BW

art. 1:275 BW

art. 7.3.4 Jeugdwet

art. 1.1 Jeugdwet

Kamerstukken II 2008/9, 32015, nr. 3 (MvT).

Gerechtshof Leeuwarden 28 juni 2011, ECLI:NL:GHLEE:2011:BQ9835.

Gerechtshof Amsterdam 15 maart 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:964.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 30 september 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:2976.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 13 januari 2022, ECLI:NL:GHSHE:2022:76.

Gerechtshof Den Haag 20 oktober 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:2067.

EHRM 10 september 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0910JUD003728313 (*Strand Lobben/Noorwegen*).